

ВІРОТЧЕНКО С. С.,
прокурор
(прокуратура Дніпровського району
міста Києва)

УДК 343.13

ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У статті визначаються завдання кримінального провадження та його мета. Також констатується, що метою кримінального провадження є забезпечення захисту осіб, яким завдано шкоди кримінальним правопорушенням. Указана мета досягається шляхом виконання завдань, визначених у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України, а їх повне та чітке вирішення є запорукою ефективного досудового розслідування.

Ключові слова: мета, завдання, кримінальне провадження, кримінальне правопорушення, досудове розслідування.

В статье определяются задачи уголовного производства и его цель. Также констатируется, что целью уголовного производства является обеспечение защиты лиц, которым причинен вред уголовным преступлением. Указанная цель достигается путем выполнения задач, определенных в ст. 2 Уголовного процессуального кодекса Украины, а их полное и четкое исполнение является залогом эффективного досудебного расследования.

Ключевые слова: цель, задачи, уголовное производство, уголовное правонарушение, досудебное расследование.

In the article the author defines the problem of criminal proceedings and its purpose. It is also stated that the purpose of criminal proceedings is to ensure the protection of persons who harmed a criminal offense. Said aim is achieved by performing the tasks defined in art. 2 Code of Criminal Procedure, and their full and precise performance is the key to an effective pre-trial investigation.

Key words: goal, objectives, criminal proceedings, criminal offense, pre-trial investigation.

Вступ. Здійснення будь-якої діяльності неможливе без чітко визначеної мети й завдань, завдяки якій вона буде досягнута. Розуміння самої сутності кримінального провадження, його мети й завдань є безумовною складовою ефективного досудового розслідування.

Мета й завдання кримінального провадження не раз ставали предметом наукових досліджень таких учених, як Н. Карпов, Є. Коваленко, В. Маляренко, В. Тертишник, Л. Удалова та інші.

Постановка завдання. Метою статті є визначення завдання кримінального провадження і його мети.

Результати дослідження. Кримінальний процес як специфічний вид діяльності – це врегульована кримінальним процесуальним законом діяльність органів досудового розслідування, прокуратури й суду за участі фізичних і юридичних осіб, спрямована на розслідування кримінальних правопорушень, викриття осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, а також на вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень. Так, діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та суду щодо розслідування кримінальних правопорушень і здійснення правосуддя у кримінальному провадженні має суспільно-правовий характер. Кримінальне правопорушення завжди завдає державі, суспільству, громадянам

певної шкоди, і це зобов'язує державні органи, на які покладено обов'язок вести боротьбу зі злочинністю, у межах своєї компетенції здійснювати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за винятком випадків, коли кримінальне правопорушення може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви про вчинення кримінального правопорушення; а також ужити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення й особи, яка його вчинила (ст. 25 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)) [1, с. 10].

Факт кримінального правопорушення породжує охоронне правовідношення, у межах якого існує кримінальна відповідальність. Динаміка цього правовідношення прослідковується від юридичного факту (кримінального правопорушення) до визнання особи винною за вироком суду й до повної реалізації кримінальної відповідальності. Реалізація кримінального правовідношення означає, що всі обставини правопорушення досліджено, особу, яка його вчинила, притягнуто до кримінальної відповідальності й покарано, суспільство захищено від особи, котра загрожує його безпеці, відновлено права потерпілого, відшкодовано заподіяну правопорушенням шкоду. Це означає, що держава реалізувала своє право та обов'язок покарати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, і таким чином досягнуто завдання кримінального права й кримінального процесу – потерпілого та суспільство захищено [2, с. 97].

Зауважимо, що в Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів визначено, що кримінальне судочинство своїм завданням має встановлення винуватості особи в учиненні кримінального караного діяння; захист прав потерпілого й інтересів суспільства від злочинних посягань; справедливе застосування заходів кримінальної відповідальності; захист особи від необгрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності, порушення її прав під час провадження дізнання та досудового слідства [3].

Концепція реформування кримінальної юстиції України (далі – Концепція) визначила, що в основу реформування кримінальної юстиції мають бути покладені багатовікові національні традиції правотворення й судівництва, положення вітчизняного права, які пройшли перевірку часом і виправдані практикою, прогресивні інститути правових систем держав Європейського Союзу, норми міжнародного права [4].

Метою Концепції є підвищення її ефективності для забезпечення прав і свобод людини. Вона має будуватися на таких принципах: верховенство права; гуманізація законодавства у сфері кримінальної юстиції; поєднання захисту прав особи й забезпечення публічних інтересів; невідворотність відповідальності й покарання за кримінально карані діяння; цілісність і закінченість (функціональна завершеність) регламентації діяльності суб'єктів кримінальної юстиції; гарантування права на судовий захист; забезпечення рівності всіх перед законом і процесуальної рівності сторін у кримінальному провадженні; відповідність нормативних актів із питань функціонування кримінальної юстиції вимогам міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Модельний кримінально-процесуальний кодекс для держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у ст. 2 визначив, що кримінальне судочинство здійснюється з тим, щоб забезпечити таке: 1) захист особи, суспільства й держави від злочинів; 2) захист особи та суспільства від зловживань державною владою й самоуправних дій у зв'язку з учиненням або передбачуваним злочинним діянням.

Органи, що ведуть кримінальний процес, повинні прагнути до того, щоб в результаті їх діяльності: 1) кожен, хто вчинив заборонене кримінальним законом діяння, був викритий відповідно до положень цього Кодексу; 2) жоден невинний у вчиненні злочину не був запідозрений, звинувачений і засуджений; 3) ніхто не піддавався довільно, тобто незаконно або без необхідності, заходам процесуального примусу, покаранню, іншим обмеженням його прав і свобод [5].

КПК України визначає, що завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних

інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України) [6].

Об'єктами, що беруться під захист від кримінальних правопорушень за допомогою норм КПК України, є такі: особа, суспільство, держава. Об'єктами охорони є права, свободи та законні інтереси учасників кримінального провадження. Під такою охороною варто розуміти забезпечення необхідних умов для здійснення прав, свобод і задоволення законних інтересів, їх недоторканності й непорушності за допомогою чіткого врегулювання кримінальних процесуальних відносин і прийняття заходів правового характеру з метою недопущення порушення прав учасників кримінального провадження. Особи, які порушують їхні права, свободи та законні інтереси, притягуються до юридичної відповідальності. Перелік учасників кримінального провадження визначено в п. 25 ст. 3 КПК України [7, с. 7].

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 01 грудня 2004 р. № 18-рп/2004, наприклад, визначив таке: поняття «охоронюваний законом інтерес», що вживається в ч. 1 ст. 4 Цивільного процесуального кодексу України та інших законах України в логічно-смысловому зв'язку з поняттям «права», треба розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту й інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції України та законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності й іншим загальноправовим засадам [8].

Завдання, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, означає необхідність установаження всіх осіб, які вчинили злочин. Міра вини є її кількісною характеристикою, яка відображає тяжкість провини особи перед особою, суспільством, державою; є сукупністю форми та змісту вини з урахуванням усіх особливостей психічного ставлення підозрюваного, обвинуваченого до обставин кримінального правопорушення [7, с. 8].

Побутує думка, що призначення кримінального судочинства полягає в тому, щоб забезпечити захист і реалізацію прав усіх учасників процесу, які беруть участь у кримінальній справі й мають власний інтерес у справі незалежно від процесуальної функції, яку вони виконують (потерпілий, обвинувачений, підсудний, засуджений, виправданий); щоб завдяки своїй формі та змісту забезпечити кожному учасникові процесу реальні можливості для захисту його прав і законних інтересів із тим, щоб було прийняте законне, обґрунтоване й справедливе рішення, яке не давало б підстав для того, щоб особа шукала захисту своїх прав за межами кримінального судочинства України, у міжнародних судових органах [9, с. 18]. Так, відповідно до ст. 34 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський суд з прав людини може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються жодним чином не перешкоджати ефективному здійсненню цього права [10].

Зауважимо, що Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» безпосередньо врегульовує відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; з упровадженням в українське судочинство й адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створенням передумов для зменшення кількості заяв до Європейського суду

з прав людини проти України [11].

У науковій літературі звертається увага на недоречність формулювання завдання щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень із посиланням на коментар експертів Ради Європи, які констатували таке: немає сумнівів у тому, що завданням кримінального процесу є насамперед установлення факту злочину, розшук підозрюваного й проведення об'єктивного справедливого судового розгляду з метою встановлення винності підсудного та призначення йому покарання [12].

Крім того, про забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування та судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності відповідно до своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження було застосовано належну правову процедуру, зазначено у ст. 2 КПК України як третє завдання кримінального провадження.

Розв'язання цього завдання сприяє реалізації принципу невідворотності відповідальності за правопорушення. Вимога швидкості кримінального провадження означає, що строки проведення досудового розслідування та судового розгляду повинні максимально наближатися до моменту вчинення кримінального правопорушення (початку кримінального провадження). З метою швидкого кримінального провадження законодавець установлює його спрощені порядки. Вимога швидкого дослідження обставин справи, яка загалом має важливе значення в боротьбі зі злочинністю, усе ж не повинна заважати необхідності повного дослідження обставин. Від того, наскільки швидко буде проведено процесуальні дії, залежатиме повнота розслідування й розкриття злочину, що сприятиме захисту законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Зокрема, про повноту розслідування може свідчити встановлення обставин, визначених у ст. 91 КПК України. Так, у кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

- 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);
- 2) винуватість обвинуваченого в учиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив й мета вчинення кримінального правопорушення;
- 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;
- 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;
- 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності й інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок учинення кримінального правопорушення, та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їхнім незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;
- 7) обставини, що є підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб.

Крім того, якщо мова йде про вчинення кримінального правопорушення неповнолітньою особою, установлення також потребують визначені у ст. 485 КПК України дані та обставини, а саме:

- 1) повні й усебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які

необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, має бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і якою мірою міг керувати ними;

2) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;

3) умови життя й виховання неповнолітнього;

4) наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

Висновки. Отже, вважаємо, що метою кримінального провадження є забезпечення захисту осіб, яким завдано шкоди кримінальним правопорушенням. Указана мета досягається шляхом виконання завдань, визначених у ст. 2 КПК України, а їх повне й чітке виконання є запорукою ефективного досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процес : [підручник] / за заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 544 с.

2. Патюк С.О. Завдання кримінального провадження / С.О. Патюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 95–101.

3. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схвалена Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>.

4. Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 08 квітня 2008 року № 311/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.

5. Модельный уголовно-процессуальный кодекс для государств-участников Содружества Независимых Государств от 17 февраля 1996 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/ihl-nat-2.htm>.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / [О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – 2012. – 768 с.

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень ч. 1 ст. 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 01 грудня 2004 року № 18-рп/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>.

9. Шибіко В. Щодо призначення і завдань кримінального судочинства України / В. Шибіко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 88. – С. 16–19.

10. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

11. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

12. Рожнова В.В. Про передумови визначення завдань кримінального судочинства / В.В. Рожнова // Правова система в умовах розвитку сучасної державно-правової дійсності: генезис та напрями вдосконалення : матеріали наук.-практ. інтернет-конф. від 15 груд. 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=139%3A2011-12-07-16-56-02&catid=33%3A-5&Itemid=41&lang=ru.

